

Такім чынам, вывучэнне беларускай мовы ў кантэксце культуры прадугледжвае мэтанакіраванае і сістэмнае ўключэнне ў змест прадмета звестак пра родную мову як факт нацыянальнай культуры; тэкстаў з нацыянальна-культурным кампанентам, нацыянальна афарбаваных адзінак мовы. Дыялог культур у выкладанні мовы абапіраецца на паняцце моўнай карціны свету і звязаны з асэнсаваннем асаблівасцей беларускай мовы на фоне яе супастаўлення з іншымі мовамі, а таксама з выяўленнем агульных і адрозных рыс блізкароднасных слоў.

Літаратура

1. Зелянко, В.У. Напрамкі і сродкі рэалізацыі лінгвакультуралагічнага падыходу пры навучанні беларускай мове / В.У. Зелянко. – URL <http://elib.bspu.by/bitstream/doc/19532/pdf> (дата звароту -24.01.2022).
2. Сучасная беларуская мова. Арфаграфія і пунктуацыя: этнакультуралагічныя тэксты: вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне вышэйшай адукацыі / М.У.Буракова, В.А. Ляшчынская, З.У. Шведава. – Гомель : ГДУ, 2007. – 237 с.
3. Раманцэвіч, В. Пачаткі роднае мовы: Дапаможнік для ўсіх / В. Раманцэвіч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – 143 с.
4. Коваль, У.І. Чым адгукаецца слова: Фразеалогія ў павер'ях, абрадах і звычаях / У.І. Коваль. – Мн.: Народная асвета, 1994. – 48 с.

І.В. Саламаха (ДУА “Яслі-сад-базавая школа № 11 г. Полацка”)

ЛІНГВІСТЫЧНЫЯ ГУЛЬНІ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ЯК СРОДАК РАЗВІЦЦА ПАЗНАВАЛЬНАЙ ЦІКАВАСЦІ

Ключавыя словы: пазнавальная цікавасць, лінгвістычная гульня, займальнае заданне, базавая мадэль, вучэбная дзейнасць.

Кожны настаўнік марыць пра тое, каб вучні на яго ўроку працавалі добраахвотна, творча, плённа, з цікаўнасцю. Як захапіць вучняў сваім прадметам? Як зрабіць іх не пасіўнымі глядачамі на ўроку, а актыўнымі ўдзельнікамі вучэбнага працэсу? Аналізуючы асноўныя прычыны зніжэння якасці ведаў вучняў, школьны настаўнік разумее, што ў аснове навучання павінен быць прынцып пазнавальнай цікавасці.

Развіццё пазнавальнай цікавасці да вывучэння беларускай мовы – гэта асноўная накіраванасць прадмета, якая забяспечвае магчымасць фарміраваць у вучняў несупярэчлівае ўяўленне пра сістэму і структуру мовы, звярнуць іх увагу на моўныя факты. І ў гэтай сітуацыі важным становіцца не толькі назапашванне ведаў вучнямі, але і самі спосабы засваення і перапрацоўкі інфармацыі, сродкі навучання, развіццё творчага патэнцыялу школьніка, заснаванага на прадукцыйным мысленні. Леў Сямёнавіч Выгоцкі адзначаў, што ў школьным узросце менавіта гульня і

заняткі, гульня і праца ўтвараюць два асноўныя рэчышчы, па якіх працякае дзейнасць школьнікаў [2, с. 63].

І ўвогуле, як сцвярджаюць псіхолагі, у гульні на ўроку ў вучняў развіваюцца псіхічныя працэсы, а вывучаемы матэрыял засвойваецца і запамінаецца лепш, чым на звычайных уроках. Менавіта праз гульню можна прыцягнуць увагу дзяцей да прадмета, развіваючы ў іх цікаўнасць да новага, нязведанага, павышаючы трываласць атрыманых ведаў.

У працэсе навучання адбываецца фарміраванне і развіццё інтарэсаў школьніка. Вывучэнне інтарэсаў, іх улік і апора на іх у педагагічнай дзейнасці садзейнічаюць павышэнню эфектыўнасці адукацыйнага працэсу. С.Л. Рубінштэйн пісаў, што “цікавасць выступае як перадумова і вынік навучання, навучанне абапіраецца на інтарэсы дзяцей і фарміруе іх, а фарміраванне паўнацэнных інтарэсаў – важная задача навучання” [5, с. 529]. Псіхолагі разглядаюць пазнавальную цікавасць як складаную асобасную адукацыю, дзе асоба фарміруецца ў працэсе жыццядзейнасці чалавека, залежыць ад сацыяльных умоў яго існавання і ніякім чынам не з’яўляецца ўласцівай чалавеку ад нараджэння [6, с. 17].

Аналіз псіхолога-педагагічнай літаратуры дазваляе адзначыць, што пазнавальная цікавасць школьнікаў вельмі цесна ўзаемазвязана са зместам вучэбнага прадмета, у рамках якога яна фарміруецца, а яшчэ з відамі дзейнасці на ўроку, дзе немалаважнае месца адводзіцца гульням. У псіхалагічным слоўніку паняцце “гульня” разглядаецца як від дзейнасці, які складаецца з прайгравання дзецьмі дзеянняў дарослых і адносін паміж імі і накіраваны на пазнанне навакольнай рэчаіснасці [4, с. 123]. Менавіта ў гульні праяўляюцца эмацыянальныя, інтэлектуальныя і маральныя здольнасці чалавека, адбываецца фарміраванне адвольных паводзін дзіцяці, яго сацыялізацыя [1, с. 437].

Шукаючы і адбіраючы для прымянення і спалучэння на розных этапах урока такія сродкі навучання, якія б аказвалі істотны ўплыў на актывізацыю навучальнага працэсу і на развіццё пазнавальнай цікавасці да прадмета, мэтазгодна спыніцца на лінгвістычных гульнях. Даследаванням педагагічных магчымасцеў лінгвістычнай гульні прысвечаны працы расійскіх вучоных і педагогаў П.М. Баева, Л.У.Петраноўскай і інш. Да моўных гульняў у сваёй працы звярталася беларускі філолаг, педагог В.І. Паўлоўская, над гэтай тэмай плённа працаваў і беларускі мовазнаўца А.В. Солахаў, звяртаюцца да яе і настаўнікі-практыкі.

Школьнаму настаўніку неабходна імкнуцца да сістэмна-дзейнаснага падыходу ў выкладанні беларускай мовы. Мэта гульняў са словам – гэта ператварэнне пэўнага этапа ўрока з сумнага навучання ў захапляльнае і займальнае адпаведна запланаванай тэме і пастаўленым задачам. Таму невыпадкова класіфікацыя лінгвістычных гульняў па беларускай мове прадугледжвае тэматычны прынцып: фанетычныя гульні; лексіка-

фразеалагічныя гульні; гульні па марфеміцы і словаўтварэнні, марфалагічныя гульні, арфаграфічныя гульні, сінтаксічныя гульні.

Абапіраючыся на традыцыйную структуру ўрока і тэматычны прынцып класіфікацыі выпрацавалася сістэма лінгвістычных гульняў, што выразна акрэсліваецца праз базавую мадэль яе выкарыстання. Дадзеная мадэль, якая адаптавана для вучняў 5–7 класаў, мае практычнае нападзенне: разнастайныя лінгвістычныя гульнявыя, займальныя заданні, што накіраваны на развіццё пазнавальных і творчых здольнасцяў, дзе крыніца пазнавальнай цікавасці – сам працэс дзейнасці (сродкі, метады, прыёмы арганізацыі навучання).

Сама сістэма ўяўляе сабой сукупнасць заданняў, якія ўзаемадзейнічаюць адно з адным і пабудаваны на аснове пераемнасці і паступовага ўскладнення. Гэта прасочваецца на чатырох асноўных этапах: падрыхтоўча-ўспрымальным, трэніровачна-ўдасканальваючым, а таксама замацавальна-паглыбляючым і творча-развіваючым. Кожнаму этапу адпавядаюць характэрныя гульнявыя заданні. Сістэмнае выкарыстанне на ўроках беларускай мовы лінгвістычных гульняў, складзеных з улікам матываў вучэбнай дзейнасці розных узроставых груп, логікі пабудовы навучальнага курса, спрыяе развіццю пазнавальнай цікавасці вучняў. У кожнай лінгвістычнай гульні ёсць элемент займальнасці. Як сцвярджае В.І. Паўлоўская, “займальнасць – гэта яшчэ і захапленне, дакладней, захопленнасць мовазнаўствам з яго “нуднай” граматыкай, “цяжкай” лексікай – усім, што часта знаходзіцца па-за колам інтарэсаў вучня і таму не прыцягвае свядомай увагі. Увесці ў гэта кола літару і слова, гук і часціну мовы – значыць выклікаць цікаўнасць і цікавасць. А цікава – значыць, няцяжка. Цікавае абвастрае зрок, актывізуе думку, абуджае творчасць” [3, с. 3].

Такім чынам, можна сцвярджаць, што праз лінгвістычныя гульні вучні на ўроках набываюць пазнавальны вопыт, перажываюць яркія эмоцыі, здымаюць напружанасць. З практыкі бачна: гульнявая дзейнасць прываблівае дзяцей. Пры гэтым вучні адзначаюць, што ў час такіх гульняў у іх паступова адступае нерашучасць і з’яўляецца ўпэўненасць у сабе. Гульня дазваляе развіваць у іх пазнавальную актыўнасць і самарэгуляцыю, а таксама спрыяе развіццю абстрактнага мыслення.

Пры падборы лінгвістычных гульняў трэба памятаць, што яны павінны адпавядаць вызначаным вучэбна-выхаваўчым задачам, праграмным патрабаванням да ведаў, уменняў, навыкаў, патрабаванням стандарту, тэматычнаму матэрыялу, які вывучаецца. Інтэгрыруючы змест падручніка з гульнявымі лінгвістычнымі заданнямі, трэба ўлічваць як індывідуальныя і ўзроставыя асаблівасці, так і сучасныя інтарэсы вучняў (змест, афармленне, нагляднасць, выкарыстанне ЭСН).

БАЗАВАЯ МАДЭЛЬ ВЫКАРЫСТАННЯ СІСТЭМЫ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ ГУЛЬНЯЎ			
1. Падрыхтоўча-ўспрымальны	2. Грэніровачна-ўдасканальваючы	3. Замацавальна-паглыбляючы	4. Творча-развіваючы
Заданні на першае ўспрыняцце матэрыялу, абуджэнне памяці, увагі, актуалізацыю атрыманых раней ведаў, стварэнне спрыяльнага эмацыйнага настрою.	Заданні на ўдасканалванне пазнавальных здольнасцяў: памяці, увагі, уяўлення, назіральнасці.	Заданні, якія садзейнічаюць замацаванню і паглыбленню ведаў, развіццю фантазіі, нестандартнаму мысленню.	Заданні, якія развіваюць умённе самастойна прымяняць ведаў у новых умовах, падтурхоўваюць да пошукаў, раскрываюць творчыя здольнасці.

РАЗНАВІДНАСЦІ ГУЛЬНЯЎ (прыёмы)					
Фанетычныя Гульні	Лексіка-фразеалагічныя Гульні	Гульні па марфеміцы і словаўтварэнню	Марфалагічныя Гульні	Арфаграфічныя Гульні	Сінтаксічныя Гульні
"Выдалі фанему" "Змяні фанему" "Магія слова" "Выключы голас" "Знайдзі пару" "Зайдзі ў свой круг" "Два князі" "Склад за складам" "Сіпа голасу" "Беларуская вымаўлянка" "Хуткапрамаўлянка"	"Прапорцыі" "Словы-прышэльцы" "Трэці лішні" "Падбярэ асацыяцыі" "Слова са скрынкі" "Моўнае лато" "Калаўрот" "Народны аркестр" "Збярыце прымаўкі" "Хто самы здагадлівы?" "Хто самы назіральны?"	"Ад аднаго кораня" "Корань і дрэва" "Навасловы" "Утвары на схеме" "Крок за крокам" "Смачныя словы" "Шукаем словы" "Шыфравальчык" "Будуйнік" "Словы адной будовы"	"Граматычнае сіпа" "Што ёсць што?" "Злаві ката ў машку" "Лінгвістычны дыктант" "Знайдзі надобнага" "Адицкай пару" "Лінгвазагадка"	"Арфаграфічная хвілінка" "Карэктар" "Лаві памылку" "Папай, грамацей" "Рэзіта" "Сюрпрызы" "Ховаккі" "Чарадзейная літара"	"У якім настроі мой герой?" "Вымаві фразу аднаводна сітуацыі" "Раскажы, запятайся, узрадуйся" "Дабудуйлянка" "Гісторыя незакончаных сказаў"

УРОКІ, ДЗЕ ПРЫМЯНЯЮЦА ЛІНГВІСТЫЧНЫЯ ГУЛЬНІ

*урокі засваення новых ведаў	*урокі замацавання ведаў	*урокі паўтарэння матэрыялу	*урокі абагульнення і сістэматызацыі ведаў	*урок развіцця звязнага маўлення	*камбінаваныя ўрокі
------------------------------	--------------------------	-----------------------------	--	----------------------------------	---------------------

Лінгвістычная гульня павінна быць цікавай: толькі тады яна зможа даць новыя веды або замацаваць іх, а таксама будзе спрыяць ужыванню набытых ведаў і навыкаў у практычнай дзейнасці і пашырэнню кругагляду вучняў. Вельмі важна яшчэ – хваліць сваіх вучняў за поспехі, падтрымліваць і падштурхоўваць да выканання цяжкіх, творчых заданняў, у якіх праявіцца дапытлівасць, лагічнасць мыслення і з яшчэ большай сілай абудзіцца цікавасць да роднай мовы.

Літаратура

1. Белорусская педагогическая энциклопедия: в 2 т. / редкол. Н. П. Баранова [и др.]. – Минск : Адукацыя і выхаванне. – 2015. – Т. 1: А-М. – 2015. – 735 с. : цв. ил.
2. Выготский, Л. С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка: Вопросы психологии / Л. С. Выготский. – М., 1966. – 541 с.
3. Паўлоўская, В. І. Мова: цікава і займальна / В. І. Паўлоўская. – Мінск: Нар. асвета, 1989. – 221 с.
4. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. — 440 с.
5. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
6. Щукина, Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. И. Щукина. – М.: Педагогика, 2010. – 199 с.

В.М. Сасноўская (ДУА “Сярэдняя школа № 8 г. Полацка”)

ВЫКАРЫСТАННЕ ІНТЭРАКТЫЎНЫХ МЕТАДАЎ НАВУЧАННЯ ДЛЯ ФАРМІРАВАННЯ КАМУНІКАТЫЎНЫХ КАМПЕТЭНЦЫЙ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў 5-м КЛАСЕ

Ключавыя словы: камунікатыўная кампетэнцыя, інтэрактыўныя метады.

Гарманічнае і ўсебаковае развіццё асобы – галоўная мэта адукацыйнага працэсу ў сучаснай школе. Сённяшняму вучню неабходна навучыцца адаптавацца ў сацыяльным асяроддзі, падрыхтаваць сябе да далейшага самастойнага жыцця, таму ў кантэксце сучасных патрабаванняў да працэсу навучання і выхавання фарміраванне камунікатыўных кампетэнцый з’яўляецца найважнейшым прыярытэтным накірункам.

Камунікатыўная кампетэнцыя прадугледжвае стварэнне вучнямі розных тэкстаў (паведамленняў, сачыненняў), публічных выступленняў, дыялогаў і інш. Паказчыкамі эфектыўнасці фарміравання камунікатыўнай кампетэнцыі з’яўляюцца ўменні ставіць і вырашаць пэўныя тыпы камунікатыўных задач: слухаць і чуць адзін аднаго, дакладна выражаць свае думкі ў адпаведнасці з задачамі і ўмовамі камунікацыі (кантэкстам), адэкватна выкарыстоўваць моўныя сродкі, прадстаўляць інфармацыю ў пісьмовай і вуснай форме, цікавіцца думкай іншага чалавека, разумець